

WŁADYSŁAW CZAPLIŃSKI: Ruch oporu w Danii 1940–1945 (Modstandsbevægelsen i Danmark 1940–1945). Dansk og engelsk resumé. Wydawnictwa Instytutu Bałtyckiego w Gdańsku nr. 8. Seria Skandynawoznawcza bd. 3. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Ossolineum, 1973. 203 s. 12 tvl. 28 złoty.

Det er glædeligt, at den fremstående polske historiker, professor Władysław Czapliński (universitetet i Wrocław), har udarbejdet en fremstilling for polske læsere af modstandsbevægelsen i Danmark. Ved arbejdet er det først og fremmest danske kilder og fremstillinger, der benyttes, og skønt krigsbegivenhedernes forløb i Danmark og Polen var såre forskelligt, fremkommer dog et billede fuldt af forståelse for dansk psyke og dansk politisk og demokratisk tradition. Så vidt den ikke specielt sagkyndige anmelder kan se, giver bogen et korrekt og overskueligt billede af begivenhedernes udvikling; der er kun enkelte misforståelser (Frode Jacobsens tidligste karriere og Theresienstadts beliggenhed samt den i Ryvangen begravede polak, L. Masłocha, der ikke var i RAF, men i den danske modstandsbevægelse). Czapliński har i øvrigt siden 1930'erne været interesseret i danske forhold og var 1965 medforfatter af en Danmarkshistorie (*Historia Danii*), men har dog lagt sin hovedindsats i arbejdet med 1600-tallet.

Czapliński har en ret omfattende belæsthed og citerer jævnligt Vilh. la Cour, Mogens Fog, Frode Jacobsen og Kaj Munk. Blandt fremstillingerne spiller Hæstrups værker en betydelig rolle, men adskillige andre standard- og opslagsværker citeres (bibliografi s. 194–195). Den sovjetrussiske historiker A. S. Kans bog om de skandinaviske landes udenrigspolitik under 2. verdenskrig (jfr. *Historisk Tidsskrift* 12. rk. V, s. 427–430 og s. 571–573) optræder ret hyppigt i henvisningerne, men en enkelt gang betegnes hans opfattelse som »for lettroende« (s. 42 note 10). Advokat Carl Madsens bog *Prawo i Bezprawie*, 1971 (polsk oversættelse af *Vi skrev loven*) nævnes et par gange i noterne, men med tydeligt udtalte forbehold, ligesom han i personregisteret betegnes som advokat og publicist. Det for en østeuropæisk historiker ret ømme punkt, kommunisternes stilling i begyndelsen af krigen, omtales på en afbalanceret måde (»antallet af kommunistiske sympatisører formindskedes efter afslutningen af Ribbentrop-Molotow pagten og især efter udbruddet af den finsk-russiske krig«, s. 65). Kommunisternes senere betydningsfulde rolle i modstandsbevægelsen nævnes i øvrigt jævnligt.

Her og der finder man også interessante vurderinger. Når København slap så billigt fra folkestrejken 1944, skyldes det at Hitler stillede sig anderledes til et germansk folks hovedstad end til Warszawa, de forhadte polakkers hovedstad. Til en vis grad var det også en følge af en forholdsvis fornuftig indstilling hos de tyske ledere i Danmark med Best i spidsen (s. 171).

Det vidner om historieforskningens kår i Polen, at bogen er optaget i Det baltiske instituts serie i Gdańsk og udgivet på det ledende videnskabsforlag, Ossolineum.

JØRGEN STEEN JENSEN

CHRISTIAN TORTZEN: Gilleleje oktober 1943 – under jødernes flugt for nazismen. København, Fremad, 1970. 270 s. Ill. 29,75 kr. Indb. 42,50 kr.

20% af de ca. 6500 danske jøder, der i oktober 1943 undgik at blive ofre for den tyske jødeaktion ved at flygte til Sverige, slap bort via Gilleleje. »Der skrives

historie her i byen i disse dage», som formanden for den jødekomité, der blev dannet i Gilleleje, ikke med urette sagde i de dage. Det er byen og dens bestræbelser for at håndtere det problem, som den voldsomme strøm af flygtninge stillede den overfor, der står i centrum i lektor Tortzens bog. Flygtningene selv fremstår først og fremmest som objekt, som problemet, der skulle klares.

Bogen er tredelt. Efter fremstillingen af begivenhederne følger en fremlægelse af så godt som hele det kildemateriale, der er til rådighed om emnet, hvorpå dette i bogens tredje del gøres til genstand for en karakteristik og en vurdering. Kildeafsnittet fylder næsten to tredjedele af bogen, og Tortzen træder selv beskeden tilbage til fordel for sine kilder. I sin indledning skriver han, at læserne »bør ofre deres meste opmærksomhed på det bedste: kilderne selv« (s. 11), og bag i bogen skriver han om det fra 1956 systematisk indsamlede beretningsmateriale, at det »altid selv vil have større historisk værdi end den fremstilling, der bygger på det« (s. 255).

Bemærkningerne er en kommentar værd. Hvis Tortzen med konsekvens havde fastholdt synspunktet, skulle han ganske have udeladt sin egen fremstilling af, hvad der skete i Gilleleje i oktober 1943. Og en fastholden af synspunktet får som den yderste konsekvens, at den eneste form for historieskrivning, vi har brug for, er kildesamling dynget på kildesamling, eventuelt kompletteret med en årtalsliste. Tortzens udsagn skal da nok heller ikke tages til absolut pålydende, så meget mindre, som han selv er ganske klar over, hvad han vil bruge sine kilder til. Dels kaster han sig s. 261-63 veloplagt ud i en række kommentarer til tidligere fremstillinger af jødeforfølgelserne, affærdiger et par af dem som fiktion og går ind i en diskussion af problemstillingerne i Leni Yahils *Et demokrati på prøve* fra 1967 og Carl Madsens *Vi skrev loven* fra 1968, dels har han også sit eget, selvstændige sigte med sin fremstillende del. Dette sigte går langt videre end til blot at give en samling realkommentarer til kilderne.

Bogen er nemlig et resultat af hans undervisning på Frederiksborg Statsskole 1967-68. Beskæftigelsen med emnet, hvorunder eleverne fik lejlighed til at indsamle materiale i marken, gav anledning til overvejelser over, »hvorledes det grundlæggende i det samfund (eleverne) selv lever i, kunne komme i fare. Hvorledes de selv kunne blive stillet over for det krav, at samfundsordenen skulle forsvares. Hvorledes de kunne komme til at stå over for den absurdeste ondskab og forpligtelsen til den mest ubetingede solidaritet« (s. 264). Dette er da den problemstilling, Tortzen behandler sine kilder ud fra.

Det, kilderne »er bedst til«, er at være det materiale, hvorpå Tortzen kan prøve sin problemstilling. Hvad de derudover er gode til, er kildekritiske øvelser. Netop disse kilder rummer meget spændende stof til at øve denne idræt. Tortzens bog er derfor nok en fortræffelig kildesamling, men den er også en skildring (til efterfølgelse først for hans elever, siden for hans læsere) af, hvorledes almindelige mennesker mødte kravet om forsvar for deres samfundsorden og om indbyrdes solidaritet og tog udfordringen op – en beretning, hvor menneskelig skrøbelighed og hensynet til jordisk gods nok får en plads, men kun i en sideniche.

AAGE TROMMER